

Livet rundt Kongeveien i gamle Herland

Jul-Lars Kvernhusengen
forteller på sitt eget hærland-mål

om den gamle kongeveien,
og om det som kunne hende her øst i kroken i gamle dager

Myrvold skysstasjon

Påbygget på skysstasjonen Myrvold ble satt opp spesielt til ho Augusta. Det var Johan Åsland som bygde det for 300 kroner, mens han holdt materialene sjøl. Han hadde jo sag, skar det sjøl og utnytta rubbel og bit. Det blei fortalt at Mysenfolk dro på sykkelstur om søndagene til Myrvold og kjøpte mat og drikke før døm sykla him igjen, som søndagsutflukt.

Det blei langt å sykle på de veiene, 13 km hver vei. Det blei mye gåing opp bakkene, det var ikke noen sykler med

gir da. Det var grind der som bakken begynner oppover til Åsheim, og motsatt på den andre sida av Myrvold. Dyra som blei drifta fra Sverige åt jo på veikantene, så da var det praktisk med grinder. Vi ser restene etter et beiteområde på andre sida av veien der det ikke er noen ting nå. Det kan jo ikke væra mange kvadratmeterne, det er vel 200 kvadratmeter omtrent, tenker jeg. Det hørte med til Myrvold. Kuene gikk jo på beite på hele jordveien, og langs med grøftkantene og. Så om natta lå vel kuene i veien. Og døm som skulle

Akvarell av Myrvold skysstasjon, malt av Unni Tønsberg Kvisler og gjengitt med tillatelse fra kunstneren. Damen med skaut er Augusta Myrvold. Hun levde til hun var vel 90 år.

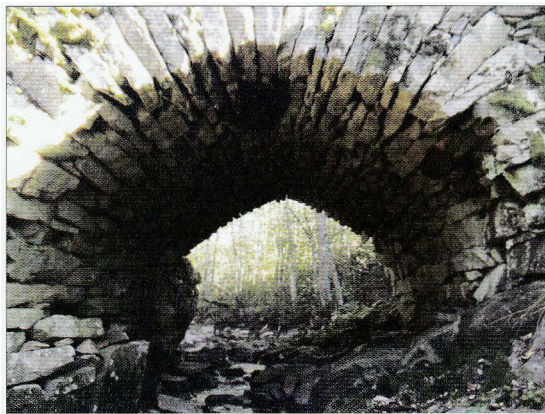
fram, måtte jo ut og lukke opp og igjen grindene.

Den gamle kongeveien

Den gamle veien var veldig svingete. Vi kan starte oppe ved Jorderud-verkstedet. Der hadde vi dødssvingene. Det var en kanadier som kjørte seg i hjæl der. Han hadde kjørt alt for fort, mista kontrollen og kjørt rett i fjellveggen. Gjennom Åsheim gård og ned mot Myrvoll var det noen forferdelige svinger. Det var ikke så bratt, men døm var veldig krappe. Kjørte døm fortere enn 40 så havna døm rett opp i plenen på Åsheim. Døm la veiene der det var lettest å legge døm, og så måtte den gå innom alle gårdene, så flest mulig gårder fikk vei. For at det skulle bli lettest med hestetrafikken, så måtte det bli sånn. Den gamle kongeveien som går østover her var noen steder så bratt at den måtte legges om, for hestene orka ikke å

dra. Lassa blei større og større og derfor måtte det gjøres noe. Det er en bakke oppi her som døm kaller for låvebrubakken. Den eksisterer den dag i dag. Den var oppe ved Rundkjenn omtrent.

Den gamle kongeveien eksisterte ikke mer enn i omtrent hundre år den, og det hadde med det å gjøre at lasstørrelsen økte veldig. Den gamle Visterhellinga var jo grådig svingete, med et par gøkrappe svinger helt nederst. Vi hævver jo at når vi kom kjørende nedover bakken fra Kjeserud, da så vi traseen fra den gamle kongeveien som gikk opp til Hærland kjerke. Døm svingæne var jo der ei stønn, og så ble døm lagt om til slik som vi ser det nå. Hvis vi står på den veien nå så ser vi bort på den nye motorveien som ligger litt nordafor. Der kan vi i vår generasjon husse fire forskjellige traseer. Vi hadde også ei anna berykta kleiv her i Lundebykroken, og det var Liahellinga. Den blei vel utbedra i 53,

Revhaugbrua, fra rundt 1820. Den er bygd over bekkefaret midt mellom kirken og Hærland gård, i chausséen fra kirken og østover. Til høyre vises detaljer av steinarbeidet på Revhaugbrua.

Jul Lars står på hulveien ved Mona i Hærland, rett opp for «Putland», i skråningen opp mot «Danse-plassen»

trur jeg Den eldste delen av brua helt nederst syns ennå. Vi ser et rekkverk som er nederst mot Lundeby skole, og den brua er smal, grådig smal. Det samme var brua nede ved Bøndenenes hus der som Knut Herland bodde. Der var det noen fæle svinger, og der var det stabbesteiner som sto nederst mot stupet nedafor. Det var ikke så mange steder det var stabbesteiner. Den eldste delen av Bergerbrua er fra den eldste kongeveitida. Den er nokså fint bygga, ei solid og fin bru. Den gamle Revhaugbrua er fra den gamle kongeveien som går helt inn til Trollbergroysa.

En eldgammel slepevei

Men det er en gørgammal vei som fortsetter østover når vi har passert riksveien mot Trollberg-røys. I dag kan du se noen fine fyllinger etter den veien. Det er ikke den gamle kongeveien, men en mye eldre. Den gamle kongeveien gikk i sikk-sakk omtrent der hvor

veien går i dag den. Men den andre slepaveien må være veldig gammel. Den gamle gravhaugen Trollberg-røysa må være bygd minst 500 før Kristus. Bronsealderen begynte kanskje 1800 før Kristus og så framover, og så varte den jo fram til jernalderen. Det var jo bare rikfolk som hadde råd til bronse her i Norge. Men her var det mange myrer med jern. Så for folk flest gikk vel utviklingen omtrent rett over fra stein til jern. Og vi kan følge denne eldgamle traseen og bare fantasere hvordan det var med fyll på nedkanten så ikke vogna med myrmalm skulle velte, for den går litt i slyng når vi kommer over fjelltoppen videre østover. Der kan vi se noen fine fyllinger, og døm steinene tipper jeg døm har stjært fra røysa. Det er helt tydelig at toppen er borte. Der lå det nok en betydningsfull person. Vi har lest om at sånne bronserøyser blei lagt der det var stor ferdsel. Og da var det snakk om rideveier. Det var

jo bare om vinteren døm kunne slepe noe. Veien blei kalt «Slepa». Vi har jo Slepakjenn, og det må komme av at det gikk en slepavei over. Han Ole Thøger Baggetorp mente jo at det blei slept båter der. Det er ikke utenkelig at det blei slept båter fra Glomma og over til Haldenvassdraget, for der var det et vassdrag som døm kunne komme langt på, både sørover og nordover. Men i praksis var det vel ikke store båter, antagelig. Det veit jeg ikke noe om. Men jeg tenker på vinterveiene i Trømborgfjella her. Døm gikk der det var flatt, over myrer og droger og vann, så døm kunne kjøre fra Kulevannsaga og fram til bygda, og fra storskogene og til Svarverud. Der var det lettvent å dra fram tømmeret. Men det var bare vintervei.

Enda en fortidsvei

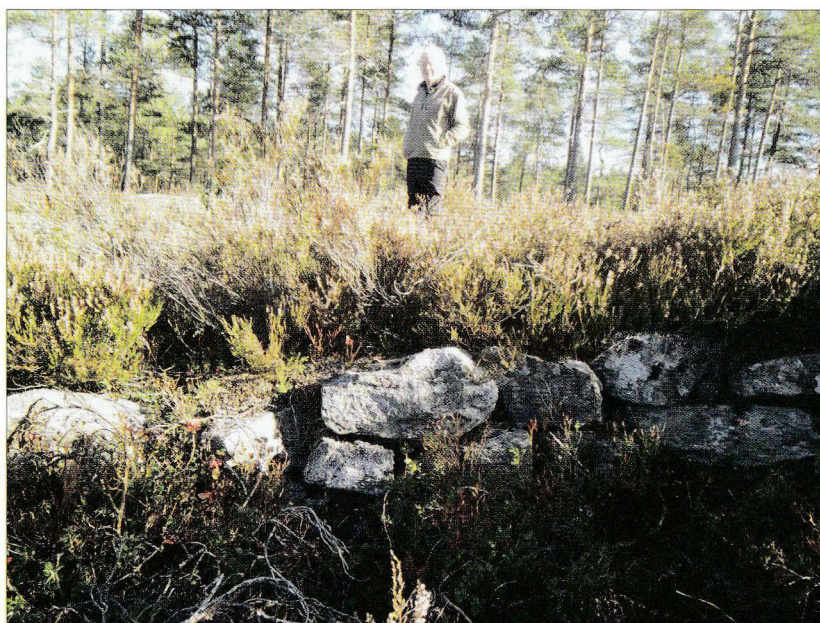
Det går en gammel vei rett på andre sida av kjennet her, den veit jeg ingen ting om, en ser veldig godt faret etter den. Den går nord/østover forbi Kjensby og vi ser den godt rett oppi her. Det er to steder som i hvert fall har en meter høy fylling, veldig synlig og pent lagt opp i ei bratt kleiv der det er viktig at slaan ikke skulle skli. Der har det nok ikke gått vogn. Det må ha vært en betydningsfull vei. Vi ser den tydelig over en ca. 200 meters strekning. Jeg har et gammalt kart et eller annet sted, jeg fikk det fra han Ole Thøger Baggetorp. Det er fra ca. 1750. Det er bare tegna, det var nok ikke noe synfaring da, og der står den veien merka opp. Den går fra Elgetun og videre. En kommer på hulveier som gikk over Mona og kom over her. Så det ser ut som den kom i ei bue fram her og til Elgetun. Og oppe på

Elgetunjordet ser det ut på kartet at det var et skikkelig veikryss. Det kan jo ha kommi noe østafra da.

Fanteføljer

Men når vi sitter her og prater om den gamle veien med skysstasjonen her, så blei denne grenda kalt for fantekroken. Det gikk jo mye tatere her, veit du, kalt «fant». Og her i området slo døm seg ned ofte. Det sto ei sag nede på jordet her rett på andre sida der verkstedet står nå. Der var det tatere ofte, og inne i grushølet her. Der overnatta det mye fant. Han far fortalte at når det kom fant, så dro guttæne hit for å oppleve noe, og her kom det guttær og vekstringer. Da fortalte han far at det kom en kæll som gikk bort til sagdøra, løfta ho av og stilte ho borttil et tre. Inne i vogna hørte døm et kvinnfolk som sa nei, jeg vil ikke. Kællen gikk inn i vogna og henta kvinnfolket, dro ho med seg ut og stilte ho opp foran døra. Så tok han fram ei kasse med kniver, han antyda sånn ca. 30 cm. lange, gikk litt tilbake og kasta døm knivene på kryss, helt fra hue og helt ned, der ho sto mens han kasta knivene. Jeg skjønner godt at ho skreik.

Det er ei historie som han far hævva fra da han var ung, han var født i 1902, så det kunne vært pluss minus sånn 1910 tenker jeg. Og rett som det var så var det sånne taterføljer som kunne være her i to-tre dager om gangen. Døm hadde navn disse taterføljene etter navnet på lederne, så hvis lederen hette Nils, så kaltes det for Nilseføljet, Hanseføljet og sånn. Det kom ofte flere ifølge, men det var storfamilier veit du, så det var unger og besteforeldre og oldeforeldre og sånn. Det var hele

Parti fra Oldtidsveien ca 60 m vest for Trollberggrøys. Det er tydelig at stein til veien er tatt fra det eldgamle bronsealderroyset. Det samme gjelder Oldtidsveien på hele strekket forbi det gamle gravroyset.

slekta det. Og han fortalte en annen gang at det var en guttunge som hadde slått ut ei tann. Så kom det en gammel kæll, han så i hvert fall gammel ut, for han hadde langt hvitt skjegg. Han tok parafinlampa og lyste inn i kjeften på'n, tok snus og døtta opp i hølet der tanna hadde stått og døtta tanna på plass. Ho satt vel der ei stønn. Om han gjorde det for å roe ned guttungen, veit jeg ikke. Han far hævva ikke om det var ei mjølketann eller ei ordentlig tann, men det var nok ei tann som skulle sitte der.

Dilligensen

Han far fortalte også at da det begynte å gå buss, sånn dilligens som det hette, da visste døm sånn noenlunde når den passerte her. Da fikk døm lov til å fly fra «Kvennhusenga», og borte i Liasvingen klatra døm opp i ei buske og satt og venta på å få se bilen. Det var sensasjon. Jeg veit ikke når den bussen begynte å kjøre, men det var sånn rundt 1910. Og det var på den veien som gikk

utafor her. For den blei ferdig rundt 1890, og det var da disse grushøla blei laga, for da var det kort vei for å hente sand.

Gruskjøring og veivedlikehold

Det blei tatt ut grus her helt til vi fløtta hit. Det var i 1950. Da husker jeg døm kom med hest og møkkakjerre og skuffa oppi. Døm skulle reparere veiene, for det var ofte høl på veien eller det var blauthøl. Eller så kom det en sånn liten tretonner som døm kalte den, en liten lastebil, for døm lessa vel sånn ca. tre tonn på den. Det kan vel hende at døm lessa litt mer også, den tålte sikkert litt til kanskje. Da sto det to kællær med sånne langskafta skuffer og ausa oppi. Det gikk hele formiddagen det, og hvis det var litt gjæl på døm, så kom døm gjerne igjen en gang utpå eftan og.

Striestrekking og tapetsering

Han far jobba hos han Ivar Smaadahl på Mysen en periode, og lærte nok mye av

han. Ivar var veldig flink til å tapetsere. Og så dreiv han mye med å trekke strietak. Da måtte han først sy sammen strielengdene, og så måtte han feste det oppunder taket. Jeg hussær han hadde kjæften full av nellik-spiker, og så hadde han en spiker klar med hue fram når han kom med hammeren med magnet. Da stramma han strien med en syl før han festa strien inntil veggen med nellik-spikeren. Etterpå var det å lime fast papiret og male det hvitt. Ja, jeg hussær han var her på Sande og trekka og malte taket her.

Han far og han Andreas Brandsrud kjøpte en gammæl bil for 50 kroner, det var en Durant. Den var visst veldig dårlig, så døm hadde alltid med en sykkel bakpå hvis den stoppa. Én gang, eller var det kanskje den siste gangen, punkterte den, og han far fortalte at da putta døm granbar inn i dekket. Da var hølet sikkert stort.

Lenge etterpå dreiv far og han Johannes Lunde og malte sammen, det var nok mest på sommeren. Døm daene han Petter Herman og jeg hadde fri på skolen, var vi med noen ganger, spesielt når døm malte store uthus og sånn. Det siste uthuset jeg hussær vi malte, var låven på Østby. Det hendte vi søla litt, det var helst da den andre sto rett under, kosten fikk da en ekstra vipp nederst, vi kalte den for «den store slengen», en slags sjukdom, vi så ikke ut. Men vi tjente våre egne penger, ei krone timen.

Anna Wilson

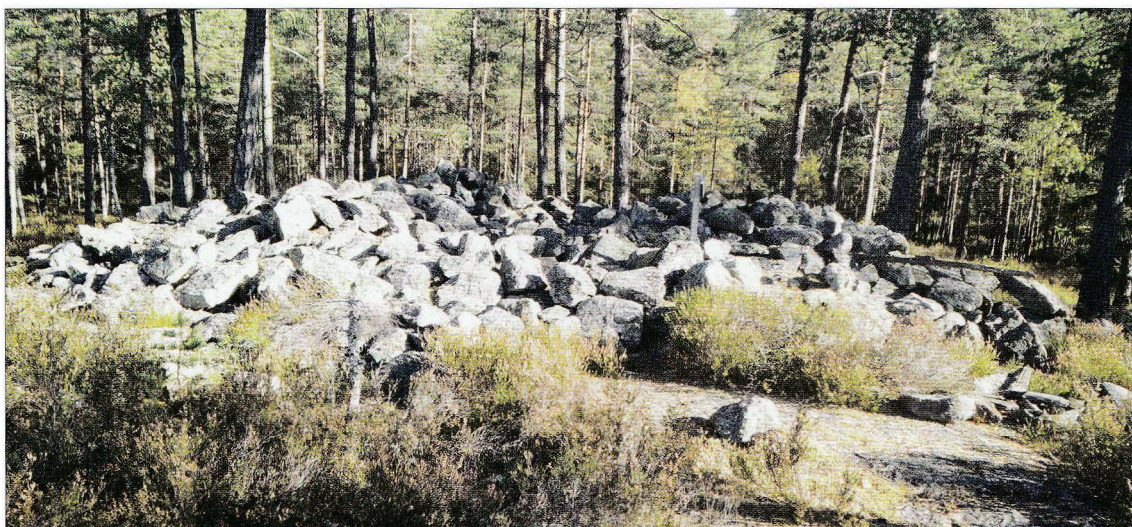
Vi sykla ifølge til skolen hvis det passa sånn. Jeg hussær tydelig at vi var redde når vi sykla forbi ho Anna Wilson og døm store oksene som gikk der. Det var

ikke gjerder i det hele tatt der ut mot veien. Og jeg hussær ho kom. Da snakka ho amerikansk. Ho kom ut og ropte på oksene, og døm følja etter ho. Vi var redde for ho. Ho Anna var sikkert snill, men vi hadde hørt så mange rykter, veit du. Ho kunne bli sinna og ho hadde revolver. Han far fortalte at ho hadde med seg revolver til Svarverud en gang ho kom i klammeri med han Haneborg, og da hadde ho tatt fram den og fyrte av et skudd i bakken så sandspruten sto. Han hadde ikke sett det sjøl, men hadde hørt det mange ganger. Og det er sikkert sant. Det var vel i den perioden da ho kom fra Amerika.

Nissen

Han far fortalte også om nissen på Kvennhusenga. Sa far navnet sitt, sa han alltid Kvernhusengen, men prata han om gården sa han alltid Kvennhusenga. Der borte er det noen små berg, og et av disse berga heter «nisseberget». Der hadde døm sett nissen kaste ut høysåter. Da kunne du væra sikker på at det blei pent vær, så da kunne døm bare sette i gang.

Han far og han Johan Åsland satt og preka, og jeg hørte en gang at han Johan fortalte at han og han Helge satt ute i bislaget på Åsland og så utover tunet. Da kom det en liten kæll fra bua og gikk over tunet. Så sa han Helge: «Ser du'n»? Ja, døm så'n jo begge to. «Det er nissen! Kom så slør vi'n i hjæl!» Og døm tok tak i en stor sneis som var spiss i begge ender og som døm brukte å tørke kønnband på. Døm greip tak i hver si sneis og renska av gårde etter nissen, og den inn i stæll'n og døm etter, og borte blei'en. Døm romsterte og leita, men fant'en ette veit du. Det fortalte

Trollberg bronsealderroya. Gjennom tidenes løp er det blitt tatt stein ut av røysa til utbedringer av oldtidsveien som gikk forbi, retning vest-øst. I dag har slike oldtidsminner et strengt vern, med forbud mot å fjerne noe, eller forstyrre minnet på annet vis.

han Johan til han far, og da sa han far: «Men du Johan, trur du på dette du'a?» Da ristan på hue. «Jeg veit ette jeg gett», sa'n. Men døm hadde jo sett noe begge to. Det var jo det som var rart, det var vel sånn i skymningen kanskje. Men det er jo rare greier. På den ti'a var det mange som trudde på't.

Han far fortalte at han Ola Enga hadde vært med på å skyte den siste nissen på Blyvollen. Han Ola trudde fast og fullt på nissen, og han fortalte at han lå på Blyvollen med en del kællær. Døm hadde drekk litt, og da det lei utpå kvelden fikk Ola se nissen, utpå grabakken. Så tok'n børsa og fór ut og skaut. Da han kom inn igjen, spurte døm: «Å blei det tå nissen nå'a?», sa døm. «Nissen? Han blei søkk borte han, veit du!» sa'n. Men sia har ingen sett nissen på Blyvollen. Ikke så mye som et nisselik en gang. Det var helt klart døm trudde på skromt. Døm hadde opplevd mye rart som døm ikke kunne forklare. Det satt noe gammælt i det,

noe gammælt kristendomsforkynnelse og onde åndsmakter og sånt noe. Så når døm ikke kunne forklare noe, så blei døm skremt.

Skypumper

En annen gammælt episode på 30-tallet var at det gikk ei skypumpe over her. Den starta vel borte ved Svarverud omtrent, og gikk over her og oppover mot Borgåsen før den løste seg opp. Men det var såpass at et lite skytterhus inne i gropa her blei frakta til andre sida av Monskjennet og havna oppe i Borgåsen (Børjåsen). Han far viste meg hvor skypumpa gikk hen. Da så vi spor etter trær som lå i klynge. Det var lissom ei urødde ti-tolv meter brei gate oppover i Børjåsen der. Han Steffen Enga, som var sønn hans Ola, var ute på jordet og skulle him. Så hørte han det kom og trudde det var dommedag, så han hivde seg på bakken og tok tak rundt en stein og hølt seg fast. Han var overbevist om at hadde han ikke gjort

Parti fra den gamle «Slepaveien» som gikk nord-sør og som krysset Oldtidsveien ved Elgetun, slik det er tegnet inn på et kart fra rundt 1750. Slepaveien er tydelig i terrenget nord for Moenstjern, nordøst for plassen «Tjernesby», som lå her. På det gamle kartet heter tjernet «Aakevannet», som kan tyde på at vannet var del av veien vinterstid.

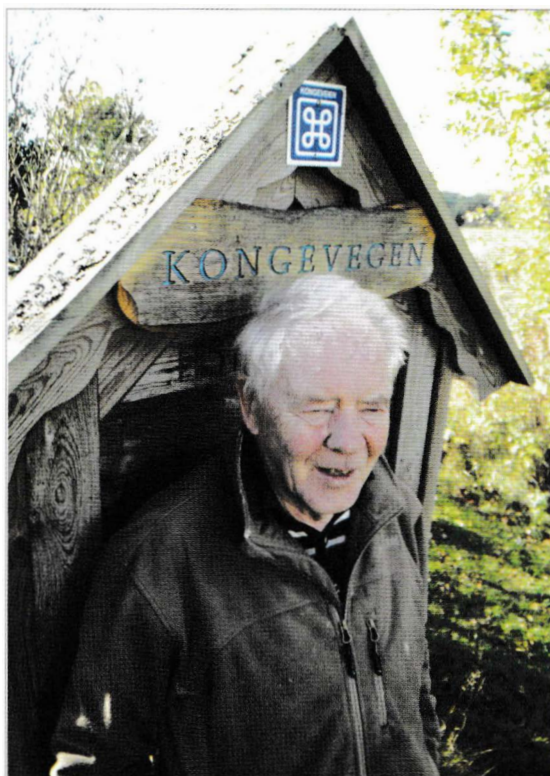
det så hadd'n blitt dratt til værs. Og inne i Jeriko var det et hønehus som blei tatt, og døm fortalte at hele det vesle huset og hønene dro til værs så hønene ble aldri sett mer. Døm dro vel helt til himmels, sier døm. Huset blei helt ødelagt og hønene blei borte, det er nok sikkert sant, og sånt skjer jo den dag i dag.

Hesteholdet

Med hestetrafikken var det mye spesielt. Det hendte jo mye uhell med hester som fløy ut. Døm blei skremt, og det var jo livsfarlig det. Det var en som kjørte seg ihjæl nede ved Berjærbrua. Der var det en hest som fløy ut. Vogna gikk i brokaret og kæll'n stupte ut og blei drept. Hans Vister, naboen vår, skada seg veldig på den måten. Det hussær jeg, for da bodde vi på Lundeby skole. Hesten kom flyanes som et uvær. Det er lissom jeg ser for meg dette her. Følk skreik og hoia, og døm fikk da stoppa'n bortved Tveiten. Men hesten hadde tatt runden rundt butikken, og bortmed trappa datt han Hans av og ned i den

bratte kjellertrappa der. Han slo seg så ille og brakk beinet, så han blei halt resten av livet. Det var jo ikke noe sjukehus i nærheten som kunne ordne med sånt. Døm fikk jo spjælka det, men blei det beinbrudd på den tia, så blei døm ofte halte. Men det var jo godt han greide seg, for han kunne slått seg kvekk ihjæl.

Iskjøring på Lundebyvannet, det var hantering det! Der var det mye folk, og sånn var det også med tørvkjøringa i fra Dambråtan her. Da mins jeg at døm ofte kjørte med to hester, døm som hadde mulighet til det. Det var en hest med høyslea, og en annen hest bak med bare ei tomlykkje, og den hesten dilta etter den første. Det var bare én sjåfør eller en kjørekar, og den andre hesten hang etterpå. Det var kritisk da døm skulle nedover Liahellinga. Da måtte døm ha hesten bak til å bremse lasset. Ellers kunne døm jo bare binde vognene sammen som et tog, men det gikk ikke. Så derfor så hadde døm to hester. Torvlassa var ikke så tunge, men døm lessa så mye døm kunne, og når døm

Jul Lars Kvernhusengen foran tavlen med opplysninger om Oldtidsveien. Den står i bakken bak (syd) for parkeringen foran tårnet på Hærland kirke.

først fikk siget på lasset, kunne det være farlig nedover der. Da det begynte å skli, var det smart å ha en hest til. Hvis døm hadde kobla flere sleder sammen, og døm begynte å dotte på nedoverbakke, så kan du hævve på at hesten fløy ut. Så døm fant på mange sånne løsninger, døm kunne noen knep.

Fiksing og miksing

Jeg hussær den gamle lastebilen til han Hans Vestgård, ei lita grønn greie. Den skulle vært et klenodium å ha hatt nå. Jeg ser for meg den grønne styrkassa og lasteplanet. Det hadde han vel bygd sjøl. Det var nesten som Chevroleten til han Olai Haugerud det. Han kjøpte jo gamle Chevrolet-er og satte sammen

til lastebiler og kostemala, som han sa, lakkerte med kostemaling. Døm var ofte grønne, med rød pynt på grillen. Og noen ganger hadde han røde striper nederst på skjermene.

Bygdehumor

Den bygdeoriginalen som jeg hussær, var han som bodde på Torp, Birger Torp. Han var fast mannskap på treskelaga som dro rundt omkring. Han sto i hakkelsen støtt, og det var den verste jobben i treskinga. Han vart jo grå fra topp til tå. Han syns det var fælt, men han likte å stå der, for da skroyt døm andre ta'n. Han kunne være skikkelig slagferdig, han Birger. Far fortalte en gang han kom bort til Tveiten. Innpå butikken sto han Helge Lundebly. Han blei jo sett på som en kakse, han. Så kom han Birger inn. Han sleiva litt når han preka, og hadde skrå rundt hele stryta, hele ti'a. «Du Helge», sa'n, «det står en fin kæll bortpå sagtomt di. Han skulle ha tak i non vrakbord. Du kan vel ikke hjelpe'n med det? Døm kællern for Gerrhardsen. Han skulle ha en sånn ny bønn i statskassa!» Den var ikke døm. Og folk gapskratta, veit du. Og han Helge visste ikke helt hva han skulle si. Dette måtte jo han Birger ha tenkt ut sjøl. Det var jo i Gerhardsens glanstid det da, så jeg veit ikke når det kunne væra, men han var jo statsminister lenge, han.

Etterord

Dette ble resultatet etter en hyggelig samtale mellom Jul-Lars Kvernhusengen og Nils-Johan Undrum 26. mars 2014, tatt opp på bånd. Opptaket er bearbeidet av redaksjonskomiteen.